

Umurtqali hayvonlar ichki tuzilishi, solishtirma anatomiyasini o‘rganish

Andijon davlat pedagogika instituti
Tabiiy fanlar fakulteti
Biologiya yo‘nalishi 201-guruh talabasi
Jo‘rayeva Oydinoy Nodirbek qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
Biologiya o‘qituvchisi
Yo‘ldashev Abduvali Alisher o‘g‘li
oydinoyjorayeva386@gmail.com

Annotasiya: Ushbu tezisda Umurtqali hayvonlar ichki tuzilishi haqida ma’lumot beriladi. Umurtqali hayvonlarning ichki tuzilishini o'rganish, nafaqat ularning biologik faoliyatini tushunishga yordam beradi, balki solishtirma anatomiyani qo'llash orqali ular o'rtasidagi evolyutsion aloqalarni aniqlash imkoniyatini ham yaratadi. Bu tezisda umurtqali hayvonlarning ichki tuzilishi, uning xususiyatlari va solishtirma anatomiyasi haqida so'z boradi.

Kalit so‘z: baliqlar, suvda hamda quruqlikda yashovchilar, sudralib yuruvchilar, qushlar, sut emizuvchilar, yurak, umurtqa

Umurtqali hayvonlar (Vertebrata) – skeleti umurtqa pog‘onalaridan tashkil topgan, nerv tizimi markaziy qismlari (miya, orqa miya) umurtqa ustida joylashgan hayvonlar guruhidir. Umurtqali hayvonlar 5 asosiy guruhga bo'linadi: sutemizuvchilar, qushlar, amfibiyalar, sudralib yuruvchilar, baliqlar. Skelet tuzilishi: Umurtqa pog‘onasi, qovurg‘a, bosh suyagi, a'zolari qo‘llab-quvvatlaydigan suyaklar. Nerv tizimi: Markaziy nerv tizimi (miya, orqa miya), atrof nerv tizimi, miyadagi bo'limlar. Ichki a'zolar: Yurak, o'pkalar, oshqozon, ichaklar, buyraklar va jinsiy a'zolar. Ichki tuzilishning evolyutsiyasi. Umurtqali hayvonlar tarixiy jihatdan evolyutsiyaning turli bosqichlarida o'z ichki tuzilishini moslashtirib kelgan. Masalan, baliqlarda yurakning ikki bo‘lmali, sutemizuvchilarda esa to'rt bo‘lmali yurak. Umurtqali hayvonlar anatomiyasining umumiy xususiyatlari Umurtqa pog‘onasi va markaziy nerv tizimi asosiy xususiyatdir. Ichki tuzilish turli ekologik muhitlarga moslashishga yordam beradi. Har bir guruhning xususiyatlari uning evolyutsiyasi bilan bog'liq. Baliqlar va amfibiyalar: Baliqlarda suyaklar va cho'kma tizimi o'ziga xos.

Amfibiyalarda suyak tizimi va respirator tizim quruqlikda yashashga moslashgan. Sudralib yuruvchilar va qushlar: Sudralib yuruvchilarda pastki a'zolar va ichki organlar bo'yicha farqlar mavjud. Qushlarda a'zolar va skelet tizimi eng yuqori darajada moslashgan. Sutemizuvchilar: Sutemizuvchilarda yurak, buyrak va oshqozon tizimlari mukammal ishlaydi. Tuxum ishlab chiqarish yoki embrional rivojlanishdagi farqlar. Solishtirish metodlari Morfologik solishtirish: Har bir guruhning organ va tizimlarining tuzilishini taqqoslash. Embriologik solishtirish: Turli umurtqali hayvonlarning embrional rivojlanish bosqichlarini solishtirish. Funktsional solishtirish: Ichki tuzilishning ekologik sharoitlar bilan bog'liq funksiyalarini solishtirish. Umurtqali hayvonlar ichki tuzilishini va solishtirma anatomiyasini o'rganish, hayvonlarning evolyutsion taraqqiyoti, ekologik moslashuvi va ularning biologik tizimlari haqida chuqur tushuncha beradi. Solishtirma anatomiya orqali biz umurtqalilarning qanday rivojlanganligini va qanday o'zgarishlar orqali yangi turlarning shakllanishini yaxshiroq anglashimiz mumkin. Bu ilmiy tadqiqotlar nafaqat biologiya, balki veterinariya, ekotizimlar va tibbiyot sohalarida ham keng qo'llaniladi.

Yuqoridagi ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki umurtqali hayvonlar ichki tuzilishining ahamiyati Ichki tuzilishning o'zgarishi, hayvonlarning turli muhitga moslashishini ta'minlaydi. Har bir guruhning anatomiyasi o'ziga xos va bir-biridan farq qiladi. Solishtirma anatomiyasining ilmiy ahamiyati Umurtqali hayvonlar ichki tuzilishini solishtirish orqali ularning evolyutsion rivojlanishini tushunish mumkin. Bu usul biologiya, tibbiyot va ekotizimlarni o'rganishda keng qo'llaniladi. Shu tarzda umurtqali hayvonlarning ichki tuzilishi va solishtirma anatomiyasini o'rganish hayvonot olamining evolyutsion jarayonlarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Фауна мира. Птицим. М., 1991;
2. O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobi. T., 2003;
3. O'zbekistonning umurtqali hayvonlari aniqlagichi, J.L.Laxanov, T., 1988;
4. Zoologiya. (Xordalilar 2-qism) S.Dadayev, Q.Saparov. T., 2011